

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

NYHETSBREV DESEMBER 2015

Foto: Oskar Puschmann, NIBIO

Det er ikke så ofte vi viser vinterbilder fra de utvalgte kulturlandskapene. Men som fotograften av bildet har pekt på - jordbrukslandskapene er helårslandskap, og om vinteren er mange av dem viktige arenaer for friluftsliv og rekreasjon. Dette gjelder ikke minst de utvalgte landskapene i Oslo, Nordmarksplasser: Blankvannsbråten, Finnerud, Slagteren og

Svartorseter. Dette er navn som klinger godt i ørene til skifolket. De legger nok merke til bygningene, men tenker trolig mindre på at de går over artsrike slåtteenger på plassene!

**MED DENNE VINTERSTEMNINGA FRA
SLAGTEREN ØNSKER VI ALLE EN RIKTIG
GOD JUL OG ET GODT NYTT ÅR!**

NYTT LIV FOR UTMARKSSLÅTTER VED UTISTUVOLLEN

Randi Brænd, Fjellfølge

I Vangrøftdalen ligger Utistuvollen, hvor det nå i fem somre har vært helgeåpen seterkafe. Rundt vollen ligger noen av Norges mest frodige utmarksbeiter. Disse nyttes fortsatt i utstrakt grad både av sau og storfe, da setring med tradisjonelt utmarksbeite fremdeles er en viktig ressurs for gardene i Dalsbygda og på Os.

Også tidligere har det vært en svært omfattende bruk av utmarksslått i området. Det var vanlig å ha flere setre på hver gard. I tillegg til vårsetre nære bygda, var det også en nødvendighet å ha sommerseter i to forskjellige setergrender. Fram til ca. 1920 var det pålagt at alle setret i den ene seterdalen, mens utmarksslåttene ble høstet i den andre. Neste år byttet de - slo utmarksslåttene i den ene, og setret i den andre. Slik ble utmarksslåttene maksimalt utnyttet, fordi avlingene var like store ved å slå halve arealet annet hvert år, sammenliknet med å slå alt ett år.

Med midler fra *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* har det ved Utistuvollen i høst blitt restaurert en utmarksslått, for å vise hvordan et

slikt slåttelandskap kunne fortone seg i tidligere tider. I to uker har skjøtselsarbeider Øystein Nyrønning jobbet lange dager for å sette arealet tilbake til den tilstanden det hadde for kanskje 100 år siden. Han jobber 100 % manuelt, med håndredskaper og håndmakt. Det blir veldig spennende å se hvordan vegetasjonen vil utvikle seg på området, og det blir spennende å se hvordan beitedyra vil ta arealet i bruk. Arealet vil bli slått annet hvert år, slik som tidligere.

Det er bare små arealer som kan skjottes på dette viset i dag. Og selv om ingen kan erstatte den jobben Nyrønning gjør, er det interessant å se hvor mye en person faktisk kan utrette i løpet av noen dager. Hvis en bare vil og kan! Vi vil gjerne slå et slag for at vi alle kan gjøre en liten innsats for å ta vare på noe av alt det flotte kulturlandskapet vi har i landet vårt. Vi gleder oss til å vise det flotte resultatet til sommers!

Velkommen til Utistuvollen Seterkafe i 2016. Vi holder åpent lørdager og søndager fra og med 3. juli til og med 14. september!

Før - vakkert, men uframkommelig for både folk og fe.
Foto: Randi Brænd

Omtrent samme sted etter rydding. Foto Randi Brænd

Brannmannskaper Rolf Egil Krog og Kjellrun Mylius.. Foto Randi Brænd

NETTLØSNING FOR FORMIDLING AV BILDER FRA UTVALGTE KULURLANDSKAP

Hvor blir det av alle bildene som Oskar Puschmann tar i områdene? I samråd med departementene har direktoratene tatt initiativ til å utvikle en nettløsning for formidling av bildene, med enkle bildetekster og plassert på kart. Bildene vil bli lagret i Riksantikvarens fotoarkiv, og nettløsningen vil ligge på en server samme sted. Direktoratene jobber for å få til en god sammenheng mellom denne bildesiden, nettsiden hos Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratets Naturbase, der Utvalgte kulturlandskap etableres som et eget datasett. Nettløsningen for bildene er fortsatt under utvikling, men er inspirert av NIBIOs nettside for endringsbilder - ta gjerne en titt på denne: www.tilbakeblikk.no

NASJONALPARK GIR DRAHJELP I SKJÆRGÅRDEN ØST FOR NØTTERØY OG TJØME

Hilde Marianne Lien, FM Vestfold

Etter hvert som arbeidet med Utvalgte kulturlandskap og Færder nasjonalpark ruller videre, blir det stadig tydeligere at de to passer sammen som hånd i hanske. Det er et fruktbart sammentreff at de to områdene dekker hverandre i så stor grad. Svært mange av natur- og kulturminneverdiene i nasjonalparken er knyttet til kulturlandskapet med tidligere bosetting og gårdsdrift på øyene. Vårt utvalgte kulturlandskap omfatter 15 000 dekar landareal på øyene, mens nasjonalparken har store havområder med i tillegg.

Forvaltningsplanen for Færder nasjonalpark er nå på høring. Om bruk og restaurering av kulturlandskap står det følgende for de neste 10 årene:

Forvaltningsmål

- *Nasjonalparken skal kunne utnyttes som en ressurs for jordbruket innenfor rammene av verneformål og vernebestemmelser.*

- *Beiting og andre skjøtselstiltak i landbruket skal være et bidrag til bevaring av verneverdier.*

Bevaringsmål

- *100 dekar med gjengrodd hagemarker, naturbeitemarker, slåtteenger, tørrenger og strandenger skal istandsettes i forvaltningsplanens planperiode.*

Regelverket for nasjonalparken legger altså til rette for gårdsdrift, skjøtsel og beiting inne i parken, og det er opplest og vedtatt at dette er helt nødvendig for å ivareta verneverdiene. Et viktig vedlegg til forvaltningsplanen er vedlegg 4 «Skjøtselstiltak i kulturpåvirkede områder». Her beskrives forslag til skjøtsel på 18 øyer, basert på hva som allerede er utført av *Utvalgte kulturlandskap*, SNO m.fl. og på befaringer og innspill fra grunneierne. Temakart for skjøtsel for hver øy er også laget. Vedlegg 6 inneholder tiltaksliste for skjøtsel av kulturminner.

Forslagene føyer seg naturlig inn i det som *Utvalgte kulturlandskap* allerede har sin oppmerksomhet mot, og er et nyttig redskap i arbeidet med videre skjøtsel. Vi sparer ressurser til planverk, og bidrar bare inn i planarbeidet. *Utvalgte kulturlandskap* kan lene seg til det store arbeidet som er lagt ned i planen av nasjonalparkforvaltningen.

Etter at Færder nasjonalpark kom i 2013 blir virkelig de utførte skjøtselstiltakene i regi

av *Utvalgte kulturlandskap* lagt merke til og kreditert! I tillegg til disse midlene bidrar landbruket også med RMP-støtte til øybeite mm, og noe SMIL-midler. Til sammen er dette gode og merkbare bidrag, og gir et viktig grunnlag for at de ønskede tiltakene skal kunne gjennomføres i nasjonalparken.

Les mer om forvaltningsplanen og vedleggene her:

<http://prosjekt.fylkesmannen.no/faerdernasjonalpark/Nyheter/Horing--forvaltningsplan/>

Befaring i det utvalgte kulturlandskapet og nasjonalparken - fra venstre grunneier C. Nicolaus Wedel Jarlsberg, nasjonalparkforvalter Bjørn Strandli og dyreholder Morten Ueland. Foto: Hilde Marianne Lien

Færder nasjonalpark

Forvaltningsplan og vedlegg 4 om skjøtsel.

NY VEILEDER OM KULTURMINNER I VERNEOMRÅDER

Miljødirektoratet og Riksantikvaren ga i oktober ut en veileder om kulturminner i områder vernet etter naturmangfoldloven. Den retter seg særlig mot forvaltere av nasjonalparker og andre verneområder, men også blant annet mot ansatte i kommuner, hos fylkesmannen, i fylkeskommunen og Sametinget. Veilederen tar opp roller og ansvar og ønsker å bidra til økt kunnskap og interesse for kulturhistorien i verneområdene. Et slikt tverrfaglig blikk er helt i tråd med intensjonene bak *Utvalgte kulturlandskap* - der vi ser natur- og kulturarv i sammenheng. Dessuten overlapper mange av de utvalgte kulturlandskapene med verneområder. Veilederen kan dermed være nyttig også i vår sammenheng.

NY FORSKRIFT I 2016

I jordbruksoppgjøret 2015 ble det bestemt at Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvsatsingen i verdensarvområdene Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyen skulle slå sammen til en ordning, med felles forskrift. Ordningen inkluderer midlene fra Landbruks- og matdepartementets og Klima- og miljødepartementets budsjetter til Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, samt midler over Landbrukets utviklingsfond (LUF) til verdensarvområdene Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyen.

Landbruksdirektoratet har, i samarbeid med Miljødirektoratet, Riksantikvaren og en referansegruppe med fylkesrepresentanter for noen av områdene, i høst jobbet med å lage et utkast til forskrift for ordningen. Forskriften vil bli sendt på høring, og den vil være klar til søknader i 2016 skal behandles. Forskriften vil ikke legge nye føringer for hvordan områdene skal forvaltes, eller begrense det lokale handlingsrommet. Vi understreker at de to satsingene består under samme navn som tidligere - det er forskriften som blir felles.

Riksantikvar Jørn Holme og direktør Ellen Hambro i Miljødirektoratet presenterer sin nye felles veileder i høst. Foto:

Veilederen finner du her:

<http://www.miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/2015/Oktober-2015/Kulturminner-i-omrader-vernet-etter-naturmangfoldloven/>

NETTVERKSAMLING 2016

Det blir ny nettverkssamling for grunneiere, brukere og forvaltning sommeren 2016. Samlingen blir sannsynligvis i tilknytning til det utvalgte området i Akershus - Øya-Nordre Eik i Nannestad kommune i slutten av august. Nærmere informasjon kommer etter hvert!

REFOTOGRAFERING PÅ VEST-LISTA

Prosjektet med refotografering i utvald kulturlandskap på Vest-Lista er vel i hamn. Ei lokal bildegruppe blei sett ned i 2014, og dei hadde samla inn eit godt omfang av gamle bilde frå ulike tiår på 1900-talet. Desse, saman med før- og etter bilde for gjennomførte tiltak med Utvalde-midlar, blei så sendt til Oskar Puschmann våren 2015.

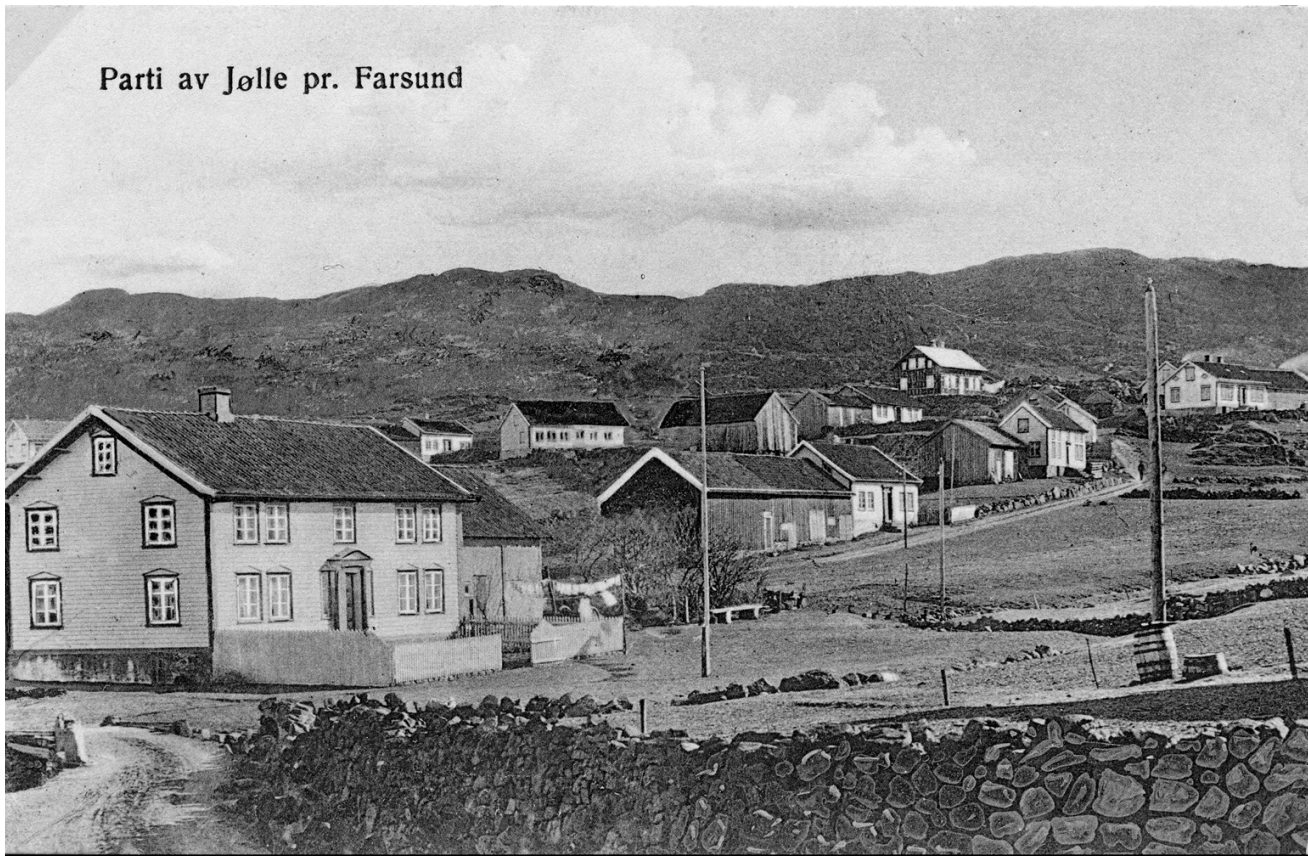
Oskar var på Vest-Lista i august og hadde eit godt bildemateriale som grunnlag for refotografering. Allereie 8. oktober var han tilbake med lysbildeforedraget «Vest-Listas kulturlandskap i fortid, nåtid og framtid». Foredraget på fylkeshuset samla ca. 40 deltakarar og på Vest-Lista møtte ca. 60 deltakarar.

Me har fått mange positive tilbakemeldingar, og det er ingen tvil om at refotograferings-prosjektet både bevisstgjer, aukar engasjementet og stoltheten av verdiane i kulturlandskapet. Den flotte lysbildeforpresentasjonen er no tatt inn i formidlingsplanen for Vest-Lista og bildene vil i 2016 rulle på skjermen i formidlingsbygget.

Fjerning av sitkagran på Jølle. Foto: 2009 Ole Steffen Gusdal, 2015 Oskar Puschmann, NIBIO

Parti av Jølle pr. Farsund

Parti frå Jølle. Postkort frå 1905 og foto 2015 Oskar Puschmann, NIBIO

MER FRA SOMMERENS FOTOGRAFERING

Oskar Puschmann fra NIBIO (tidligere Norsk institutt for skog og landskap) har i sommer besøkt Vestfold, Telemark, Vest-Agder og Nordland (Blomsøy-Hestøy og Skålvær).

Se også baksiden av nyhetsbrevet. Stadig flere bilder viser positive resultater av tiltak som følge av satsingen i områdene!

Gjenåpnet beite på Stråholmen, Kragerø i Telemark. Foto 2010 og 2015: Oskar Puschmann, NIBIO

Ny tid - ny virksomhet: Kornbinding for 75 år siden og dagens drift med skotsk høylandsfe og utleie til selskaper, overnatting og kulturarrangementer. Bjerkø gård på Bjerkøy, Nøtterøy i Vestfold. Foto 1940: NN, © Tom Eric Christensen. Foto 2015: Oskar Puschmann, NIBIO

Granskog er ryddet på Sørjordet, Søndre Årøy, Nøtterøy i Vestfold.
Foto 2012: C A Erichsen. Foto 2015: Oskar Puschmann, NIBIO

Nytt fra områdene

JOMFRULAND OG STRÅHOLMEN, TELEMARK

STEINGJERDENE I LANDSKAPSBILDET PÅ STRÅHOLMEN

Stråholmen (ca 600 daa) er en del av raet, og her har det vært usedvanlig mye stein i overflaten. Etter århundrer med rydding, preger i dag omkring 4500 m med steingjerder landskapet. Det er et mål å synliggjøre disse. I løpet av en lørdag i juli 2015 ble et nedgrodd steingjerde ved molostranda forvandlet fra kratt til en vakker perlerad i kulturlandskapet.

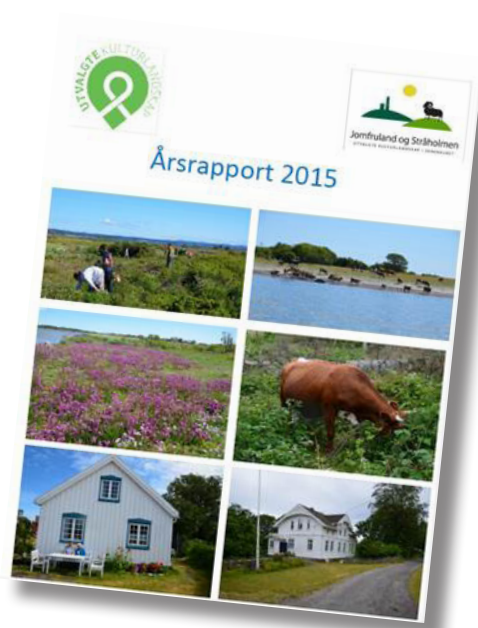
Foto: Torstein Kiil

JOMFRULAND - I STANDSETTING AV GAMLE BYGNINGER

De to siste årene har tiltak for istandsetting av gamle bygninger blitt prioritert på Jomfruland. Hasselgården er en av gårdene som ble skilt ut fra Hovedgården da Lars Sørensen i 1834 delte Jomfruland mellom sine 5 barn. Bygningene er antagelig oppført 1842-44. Det aller meste av tømmeret bærer preg av å ha vært brukt før, noe er antakelig opprinnelig skipstømmer. Bordtaket på vognskjulet besto av forskjellige dimensjoner, alt fra hon til håndteljede bord i 40 mm tykkelse og varierende bredder.

Foto: Viggo Nicolaysen

Årsrapport fra Jomfruland og Stråholmen med en rikholdig billedokumentasjon fra tiltakene.

RYGNESTAD OG FLATELAND, AUST-AGDER

ARKEOLOGISKE UNDERSØKELSER MED LOKAL DELTAKELSE

Hva vet vi egentlig om jordbrukshistorien i områdene? I Rygnestad og Flateland vitnet en gravhaug og et stort gravfelt om gammel bosetning og jordbruk. I 2011 ble det gjort nye arkeologiske registreringer av synlige kulturminner i området. Det ble blant annet påvist en hittil ukjent gravhaug, en rekke tufter, murer, dyrkningsflater, veier og fangstanlegg for rev. I 2012 ble det gjort arkeologiske undersøkelser av en tuft på husmannsplassen Drenkadøl og noen hustufter på Flateland, for å datere dem. Arkeologene fra Aust-Agder fylkeskommune inviterte lokalbefolkningen til å delta i utgravingene og fikk fem frivillige. Resultatene ga dateringer tilbake til vikingtid og middelalder for begge områder. Det er ønskelig å fortsette med arkeologiske undersøkelser i området, blant annet av noen kraftige åkerreiner ved Rygnestadtunet. En åkerrein er opphopning av jord i nedkant av en åker, som danner seg over tid. Pollenanalyser vil kunne gi en oversikt over hva som har blitt dyrket, og en pekepinn på når åkeren ble tatt i bruk. Pollenanalyser er kompliserte og kostbare og fylkeskommunen søker etter samarbeidspartnere som kan ta inn Rygnestad i et forskningsprosjekt eller lignende.

Annbjörg Bjørgum Sagneskar graver i smietuft på Flateland Foto: Nils Ole Sundet

Fra undersøkelse av tuft på husmannsplassen Drenkadøl i Rygnestad. Foto: Ingvild Paulsen

Feltleder Susanne Pettersson i forgrunnen på Drenkadøl. Foto: Ingvild Paulsen

SLENGEN - EN RESTAURERT HUSMANNSPLOSS I SETESDALEN

Etter god arbeidsinnsats er istandsetting av husmannsplassen på Slengen i mål. Dette ble markert den 20. november med saging av bjørkestokk i inngangsdøra, gode takktaler og varm kaffe i vinterlig setesdalsluft. Arbeidsgjengen var fornøyde med resultatet og grunneier og ordfører under prosessen var glade for å vise fram den ferdige stua. Grunneier Ånund H. Flateland har vært særlig positiv og lagt mulighetene til rette for restaureringen. Interiøret er godt bevart, både med hensyn til farger og godt laftearbeid. Grunneier er innstilt på å fortsette å koke kaffe for venner og interesserte i miljøet i årene framover

*Bygningen i landskapet.
Foto: Rune Sævre, FM i Aust-Agder*

*En fornøyd arbeidsgjeng! Grunneier Ånund H. Flateland nummer to fra venstre.
Foto: Rune Sævre, FM i Aust-Agder*

SITKAGRANHOGST

I den store skogreisningstida på 1950-60 talet var det på Skei på Leka, som mange andre plassar, stor innsats for å plante skog for å få trevirke og livd i eit snautt kystlandskap. I ettertid har det vore mykje diskusjon om slike plantingane var rette eller ikkje. Plantingane har nok mange plassar gitt god virkestilvekst både til ved og skur og dei har gitt livd for ver og vind. Ei av utfordringane har vore at det vart brukt plantemateriale som ikkje hørde til på plassen. På Skei vart det planta både vanleg norsk gran, sitkagran og bergfuru. I ettertid har det vist seg at desse spreier seg frå frø til nye areal, ei spreiring som ikkje er ønskeleg i kystlyngheiområdet. Det utvalde kulturlandskapet på Skei har som eit av sine mål å fjerne desse artane og prioriterer difor økonomisk støtte til dette arbeidet.

Eit sitkafelt med ståande ca 50 m³ er hogge i haust og arealet skal tilbakeførast til beiteareal. *Utvalde kulturlandskap* har gitt støtte til sjølve hogsten og til arbeid med å brenne kvisten. Brukaren som har fått støtte plikter seg òg i tre år framover å halde arealet fritt for eventuelle nyskudd av sitkagran.

*Sitkagranhogst i det utvalde kulturlandskapet på Skei.
Foto: Hilde Ely-Aastrup*

BUDALEN, SØR-TRØNDELAG

SLÅTTEDAG I BLÅOLA

Blåola er et slåtteområde i en av seterdalene i Budalen. Området er på omtrent 800 dekar og har siden 1700-tallet blitt slått. Slåtten opphørte på 1950-tallet, men har gradvis blitt gjenopptatt i løpet av de siste 15 årene. På slåttedagen 14. august viste området fram sine unike kvaliteter i frodighet og mangfold. Slåttedagen har etter hvert blitt et tradisjonsrikt familiearrangement

hvor gamle og nye slåtteknikker formidles sammen med lokale kulturelle innslag. Under et slikt arrangement hører også slåttekost og slåttemusikk med. I og med at det i år var kommunevalg, var det lagt inn en konkurranse mellom ordfører kandidatene i staurbæring. I følge Gauldalsposten var godt og vel 200 deltakere samlet til årets arrangement.

Noen syntes hesten var likeså spennende som slåmaskina bak.
Foto: Magnhild Nordbø, Gauldalsposten

TARVA, SØR-TRØNDELAG

FAMILIEDAG OG DUGNADSDAG

Dugnad og dugnadsgrill på Tarva. Bernt Jørgen Stranden fra landbrukskontoret Ørland/Bjugn orienterer.
Foto: Laila Marie Sorte

Tarva er kjent for sine kystlyngheier og kulturminner fra siste krig. Her ble det gjennomført familiedag den 6. september. Dette var en dag hvor kulturlandskapet og roen var satt i fokus. Tidligere og nåværende gårdbrukere på øya var engasjert i å fortelle om bondeliv før og nå. Det er nylig satt opp flere opplysningstavler på Tarva. Tarva Velforening stilte med storgrill utenfor skolen. Både ørretboller og fiskekaker ble grillet ved sidene av pølsene. Ungene engasjerte seg selv med leiker og bringebærplukking samt deltakelse i konkurranser.

Tarva har i dag 14 fastboende. Det er derfor nødvendig med dugnadsinnsats fra hytteeiere og folk fra fastlandet for å bidra med skjøtselen på øya. 4. august var det dugnadsgrill. Rundt 40 dugnadsarbeidere og tilknyttet støtteapparat samlet da seg utenfor Tarva gamle skole. Det har vært flere dugnader med blant annet fjerning av sitkagran og restaurering av den gamle skolen og lærerboligen.

NORDHERAD, OPPLAND OG FJELLGARDANE OG SETERDALANE I ØVRE SUNNDAL, MØRE OG ROMSDAL

NORDHERINGER OVER DOVREFJELL PÅ TREFF I SUNNDALEN

Midt i november tok 16 innbyggjarar i Nordherad turen over fjellet og besøkte «UKL-kollegane» i fjellgardane i Sunndal. I fantastisk ver og ditto omgivelser vart det to opplevingsrike dagar. Det starta med prøvesmaking av heimelaga maltøl og gardsrøyka laks og lakserogn på småbruket Bruøya og heldt fram med vandring frå Jenstad ned i juvet med det storslåtte Åmotan og oppatt 300 høgdemeter til den fråflytte garden Lundlia. Ved Middagshjellan synta tidlegare fylkesagronom Anders Hovde (no busett på Jenstad) fram det eigenkonstruerte tjørebrenningsanlegget sitt, der det har vorte storproduksjon av den finaste tretjøre frå tyrirøter.

Ved Svøufallet. I bakgrunnen Svisdal-gardane og Lykkjån
Foto: Stig Horsberg

På laurdagskvelden var det festmiddag på grendehuset med mest heile grenda til stades og stor stemning. Søndagen fekk nordheringane omvising på dei to gamle og verneverdige tuna Svøu og Nedstu Svisdal og til slutt ein tur inn til Røymoen der unge brukarar har satsa friskt og bygd nytt stort sauefjøs og rydda mye attgrodd beitemark. Sidan dei bur innanfor kjerneområdet for jerv, er rovdyrpolitikk sett i høve til ønsket om beitedyr i kulturlandskapet eit brennaktuell tema som vart lufta under besøket. På turen heimatt fekk delegasjonen frå Nordherad òg med seg eit besøk på Lønset kyrkjegard. Her står minnestøtta for onkelen til Knut Hamsun og mange andre vegarbeidarar frå Vågå og nabobygder som omkom i eit stort skred ved Klevgardan i Sunndalen.

Anders Hovde fortel om tjørebrenningsanlegget ved Middagshjellan. Foto: Stig Horsberg

Nedstu Svisdal. Foto: Stig Horsberg

STEINSSLETTA, BUSKERUD

SKILTING

På Steinssletta er det satt opp skilt på et par aktuelle lokalveier som krysser gjennom området, samt ved en parkeringsplass som brukes av turgåere i området. Skiltene er satt opp av medlemmer i grunneierlaget, og alle er svært fornøyde. Det er videre planer klare for skilt om Halvdanshaugen, som en håper å få ferdig i løpet av vinteren. Det samme gjelder for Bureknatten i Burudåsen naturreservat. Foreløpig har det vist seg vanskelig å få tillatelse til å sette opp to enkle skilt langs E-16 i hver ende av Steinssletta.

Nytt skilt på Steinssletta. Foto: Pål-Morten Skollerud

HEDERSPRIS TIL JAN FREDRIK HORNEMANN

Jan Fredrik Hornemann på Stein gård, leder av grunneierutvalget og medlem i arbeidsgruppa, fikk Nordisk Kulturlandskapsforbunds hedersdiplom for sitt arbeid på Steinssletta. Det er mange som har gjort en flott innsats, men det er Jan Fredrik som har stått frem som leder og initiativtager. Da forbundet hadde sin årskonferanse i september, ble den lagt til Steinssletta, og Jan Fredrik pekte seg ut som en selvfølgelig mottaker av årets hedersdiplom. Gratulerer!

Jan Fredrik Hornemann får overrakt hedersdiplom for arbeidet med kulturlandskapet på Steinssletta. Foto: Fylkesmannen i Buskerud

Halvdanshaugen, en av landets største gravhauger, ligger på Stein, gården til Jan Fredrik Hornemann. Haugens eldste del er fra folkevandringstiden, den yngste fra vikingtiden. Foto: Arve Kjersheim, Riksantikvaren

VANGRØFTDALEN-KJURRUDALEN, HEDMARK:

SLÅTTESTIVANDING I SÅTTÅHAUGEN

«Opplev vår kultursti i slåttelandskap»! Slik lød invitasjonen da Såttåhaugen grunneierlag med støtte fra *Utvalgte kulturlandskap* inviterte til vandring søndag 16. august 2015. Det ble fantastisk vær og god deltakelse. Grunneierlaget hadde gjort jobben med å rydde kulturstien for å gi et inntrykk av den intensive bruken av utmarka som slåttebruken representerte for flere titalls år siden.

Jon Holm Lillegjelten hadde en lærerik orientering om slåttebruken og kunne fortelle at det var vanlig at 1/3 av avlinga på gårdene kom fra utmarka. Det krevde mye arbeidskraft, og

vi kan i dag se tufter etter løer, buer og staller i forskjellige stadier av forfall. Noen av disse husa er satt i stand slik at vi kan få en fornemmelse av hva som trengtes og hva de hadde av krypinn og lagerplass for høyet. Grunneierlaget har ryddet noen slåtteteiger som blir slått hvert eller annethvert år. Vandringen ble avsluttet med kaffeservering på Spellmovollen. Der var Oddveig også godt i gang med dagens osteproduksjon.

I 2016 planlegges ljakurs der deltakerne får lage sin egen lja. Vi satser på å avslutte kurset med en åpen slåttedag. Invitasjon kommer i neste nyhetsbrev!

God interesse for slåtttestivandring.
Foto: Karoline Finstad Vold

Folk og fe koser seg. Foto: Karoline Finstad Vold

Hopløa - to løer satt i hop.
Foto: Karoline Finstad Vold

FJELLGARDANE OG SETERDALANE I ØVRE SUNNDAL, MØRE OG ROMSDAL

STOR INTERESSE FOR NYFJØSET PÅ RØYMO

Sist i oktober, ein strålende haustdag, var det «fjøsday» i det nye sauefjøset på Røymo. Interessa var stor, omlag 70 personar var innom i løpet av dagen. Mange hadde reist langt, og det var ikkje berre sauebønder som kom. Besøkande fekk også sjå det storslagne landskapet frå si beste side.

Røymo er øvste bruket i det utvalde området, ca 730 m. o.h., og er den høgastliggande garden i Møre og Romsdal som er i drift. Det er veldig gledeleg at Anne Grete A. Røymo og Roy Andersen har satsa på ny driftsbygning. No er det lagt godt til rette for drift med husdyr i lang tid framover. Nyfjøset har plass til om lag 250 vinterfora sauer og nokre storfe av rasen Tiroler Grauvieh. Denne våren slepte dei 663 sauer og lam og 16 storfe på utmarksbeite, eit utruleg viktig bidrag for å halde beitetrykket oppe i området.

Byggefirma fekk vist fram sine løysingar og slakterisamvirke stod for servering av sodd og kaffi. Bygget har grunn gjødselkjellar (blautgjødselhandtering) og plastrister i golvet. Overbygget er limtreskiver i veggjar. Det er limtre i berekonstruksjonar og tak. Omlag 100 tonn jord gjekk med til torvtaket. Det eine tilbygget har skifertak, her er kontor og vaktrom.

Ein del av meirkostnaden med bruk av tre, ekstra dimensjonering og torvtak/skifertak er støtta med bruk av midlar frå Utvalde kulturlandskap. Vi ønskjer familien på Røymo lukke til med vidare drift!

Diskusjonane går friskt. Kontorrom/vaktrom på enden av bygget.

Anne Grete og ku av rasen Tiroler Grauvieh.

Del av bygget utvendig.

Vertskapet Anne Grete og Roy i nyfjøset.
Alle foto: Byrge Fitje, FM Møre og Romsdal

NORDMARKSPASSER, OSLO

SLÅTTEKURS PÅ MARKAPLASSENE

Mange ivrige deltagere møtte fram til slåttekurs på Finnerud i august. Kurset ble arrangert av de fire plassene i samarbeid med Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Hensikten med kurset var både å gi brukerne selv økt kunnskap om ljåslått, og å tilby kunnskap og møteplass for andre som har slåttemark i Oslo og Akershus. Alle grunneiere og forvaltere av artsrike slåttenger i Oslo og Akershus var spesielt invitert til å delta på kurset. Erfaringen fra skjøtsel og gjenåpning av slåttengene på markaplassene, er blant annet at det bidrar til å holde slåttetradisjonen ved like, fører til økt artsrikdom og rikere opplevelse av jordbrukslandskapet i Marka.

Foto: Jan Erik Larsen, Finnerud Sportsstue

Foto: Jan Erik Larsen, Finnerud Sportsstue

GOARAHAT OG SANDVIKHALVØYA, FINNMARK

ČAKČAHEAJAT/HØSTTAKKEFEST BASERT PÅ NATURENS RESSURSER

Lørdag 24. oktober var det dekket til høsttakkefest i Aigir-huset i Indre Billefjord. Sanking, jakt, slakting, graving, speking, safting, sylting og marinering - og nå i det siste: koking og steking, visping, kjevling og hakking - er noen av aktivitetene Kolvik og omegn bygdelags medlemmer har holdt på med fra tidlig i sommer. Selv på 70° nord er det et stort mangfold av produkter og smaker. 85 billetter ble solgt, og lokalet var helt fullt lørdag ettermiddag.

Her er et lite utvalgt fra menyen: lettsalta porsangervær(ing), vikingegudinnens gave (grava kveite), havets salat, granskuddsirup, urtetrødde flatbrød, syrin-, rabarbra-, og bjørkesaft, sjøsamisk paella, fjordbunnsuppe. De søte smaksløkene fikk sitt, med tradisjonsrike desserter som «Marte-Knipe» og «Kalvedans/Gássi» med karamellsaus. Kreativitet, god humor og en stor dugnadsånd preget arrangementet. Råvarene fra området gir grunnlag for en naturbasert næringsutvikling. Både kunnskap og råvarer fins rett utenfor stuedøra. Dette vil være fokus for arbeidet fremover.

Foto: Ellen Marie Winther, FM i Finnmark

«Takk for lyse sommernetter,
midnattssol og fiskespretter
Takk for vind og rusk og uvær,
takk for urter, blomster, bær
Takk for alt som trassig klorer
klørne fast i frosne jorden
For alt som vokser så langt nord,
og gir oss mat på vårres bord»
(Kolvik og omegn bygdelag)

SKÁRFVÁGGI/SKARDALEN, TROMS

MANGFOLDIGE SKJØTSELSOPPGAVER OG BESØK FRA BUSKERUD

I sommer ble et flott gammelt steingjerde satt i stand i Skárfvággi/Skardalen. Gjerdet ledet tidligere beitedyrene mellom fjell og fjære. I tillegg til skjøtsel av slåttemarker og maling og vedlikehold av naust, båtstøer, uthus og fjøs, har en nå også begynt arbeidet med gjenoppbygging av en gammel båtgamme som tidligere lå i fjæra. Den var erodert bort på grunn av mudring på havbunnen utenfor stranden der gammen lå. Båtgammen ble brukt som naust.

I juni hadde vi besøk av landbruksavdelinga hos Fylkesmannen i Buskerud, med vandring til evakueringsgammen og fjelldalen i Skárfvággi/Skardalen med sitt unike kulturlandskap og rester etter samisk bosetning flere tusen år tilbake. De besøkte også Skardalsfjæra med tradisjonelle naust, fiskehjeller, båtstøer og spissbåter fra området og hørte spennende, fryktelig skumle og sanne historier om Draugen. Dagen ble toppet med servering av rognballsuppe og samisk sang i et av fjøsene som var ombygd til museum med stue

Nymalt naust. Foto: Ivar Pedersen

Ruth Larsen forteller ved evakueringsgammen.

Glad gjeng fra Buskerud på Badjegieddi, der det både finnes samiske gammetufter og rester fra gruvedrift.

Villsauer i Skárfvággi/Skardalen.

Samisk sang med trekkspill i museet.
Alle foto: FM i Buskerud

HODDEVIK-LISET, SOGN OG FJORDANE

SAMARBEID OM KULTURLANDSKAP, GJERDEHALD OG BEITING I SELJE

Landbruket i Selje kommune er i ei positiv utvikling med aukande dyretal og meir dyr på beite. Samstundes er det færre som driv med husdyr og mange grunneigarar som bur utafor kommunen. Dette gjer at beitedyra stadig oftare er grunnlag for konflikt. For å ta tak i problemstillinga har Kystgeitlaget, Selje Sau og Geit, Stadt Sankelag og Selje og Stadlandet Bondelag, med Selje kommune og Fylkesmannen i Sogn og Fjordane med på laget, sett i verk eit beitebruksprosjekt for heile kommunen.

Prosjektet har som mål å få ei betre utnytting av lokale beiteressursar, og å oppretthalde eit ope og variert kulturlandskap. Den største utfordringa knytt til husdyrhaldet er manglande gjerdehald og gamle gjerder som fører til at dyr på utmarksbeite kjem ned i innmarksområda og skaper gnissingar mellom bønder og andre grunneigar. Skiping av beitelag og utarbeiding av ein beitebruksplan med tiltaksplanar for viktige beiteområde, er difor sentralt.

Kystgeita er ei eineståande, utryddingstrua, norsk geitestamme. Den tradisjonelle driftsforma finst berre att i Selje. Foto: Sissel Otnes

I kartleggingsarbeidet for beitebruksplanen vert det gjennomført gjerdevandringar i bygdene. Samarbeidsgruppa starta opp med første gjerdevandring 9. november på Drage, eitt av dei prioriterte områda i det utvalde området. Vandringa følgde utmarksgjerdet for å kartlegge tilstand og konkrete døme på gjerdetypar. Korleis gamle steingjerde på best mogleg måte kan oppgraderast til funksjonelle utmarksgjerde, var blant det som vart diskutert undervegs.

Med dette beitebruksprosjektet håper gruppa at det er sett i gang ein prosess der statusen og omdømmet til beitedyra og deira eigarar vert heva.

Det var interessant å sjå døme på ulike måtar å gjerde langs steingarden. Her må både omsynet til gjerda som kulturminne, estetikk og funksjonalitet stå i fokus. Foto: Fylkesmannen i Sogn og Fjordane

Første gjerdevandring førte samarbeidsgruppa ut på vandring langs gamle utmarksgjerde på Drage. Foto: Fylkesmannen i Sogn og Fjordane

GJUVSLANDSLIA, HORDALAND

SYNFARING TIL EI I HØSTINGSLI I GOD HEVD

Gjuvslandslia er eit sjeldan døme på edellauvskog som har vore nytta til utmarksslått, hagebruk og bruk av kristtorn og barlind og som fortsatt er i hevd. Lia har stor vekstkraft og årleg skjøtsel er difor helt avgjerande for å halde kvalitetane ved like. 4.november var grunneigarar, kommune og fylkesmannens landbruks- og miljøvernabdeling på felles synfaring og kunne sjå ei open og flott li - det er tydeleg at arbeidet gjev resultat! Dette vert bekrefta av biolog Anders Lundberg frå UiB som har gjort feltundersøkingar i sommar.

Ei utfordring i skjøtselen har vore å finne eit høveleg beitetrykk, kor ein får kontroll på veksten, samstundes som dyra ikkje går laus på barlinda i området. Dette ser bra ut i år, men bjørnebærkrattet er ei stor utfordring, det kjem i full fart tilbake etter manuell nedklipping. Sauene beiter berre på bjørnebærkrattet når det er lite. Krattet er dessutan farleg for lamma som lett set seg fast i det. Grunneigarane nyttar difor berre gimrar eller sauer utan lam til beitinga.

Eit anna positivt trekk er at område som vert slått er utvida. Slåtten er arbeidskrevjande og må sjåast som museumsdrift, men etterlet seg eit fint resultat. Alle utløene i området er no vølt og i god stand. No står sikring og vøling av ei vassdrive sag att. Denne har potensiale til bruk for utstilling eller liknande.

Foto: Nils Arne Våge

Gjuvslandslia er eit lite område og ei utviding arealet vil gje eit betre bilde av samanhengen utslåtten står i. Dette vil ein jobbe meir med lokalt. Grunneigarane som er engasjert i skjøtselsarbeid opplever at det tek mykje tid, og ei utviding krev at andre engasjerer seg også. Ein ynskje-post på programmet i 2016 er botaniseringskurs for grunneigarane, for å lære meir om dei ulike unike artane som finns i området.

Foto: Kari Mostad

NORDHERAD, OPPLAND

«TILBAKEBLIKK» PÅ NORDHERAD

I Nordherad har Fylkesmannen lagt ut 17 observasjonsflater på beitemark med skjøtelsplan i 2011 og 2013. Her blir det bl.a. tatt bilder fra faste punkt, og i år ble flatene fra 2011 fotografert på nytt. En del bilder viser tydelige forandringer, i hovedsak til det bedre! Årlig er det rapportert rundt 150 dagsverk med ryddearbeid, og det ser ut til at beitedyra stort sett greier å holde arealene som ryddes i hevd. Beitetrykket målt i antall dyr er omtrent som i 2008.

Dokumentasjon av det som skjer i områdene er viktig. Sjøl om bildene er tatt med et enkelt kamera og ikke holder «Puschmann-kvalitet», gir bildene mye informasjon om variasjon og endring over et ganske kort tidsrom.

Uppigard Visdal 2011-2015: Platå med jernaldertufter er ryddet og godt beitet av sau og ku.

Åbakken 2011-2015: Omgivelsene til ulvegrava (lengst borte til høyre i bildet) er ryddet.

*Nigard Kvarberg 2009-2015: Stor forbedring på beite med forbusking og tuedannelse.
Alle foto: Stig Horsberg FM Oppland*

Foto: 1938 A. B. Wilse, 2015 Oskar Puschmann, NIBIO

2015 ER JUBILEUMSÅR FOR FOTOGRAFEN ANDERS BEER WILSE, som ble født for 150 år siden. Wilse er den store norgesfotografen som dokumenterte folk og landskap i hele Norge fra nord til sør i første del av 1900-tallet. Her har Oskar Puschmann refotografert et av hans

motiver i Blomsøy-Hestøy og Skålvær, Alstadhaug i Nordland, med god hjelp fra kjentmann Finn Rønnevik. Wilse bildet fra 1938 viser det gamle handelsstedet på Skålvær. Mye er endret i 2015, men nye kvaliteter har erstattet de gamle. Bilder tatt av Wilse finnes fra mange av de utvalgte områdene.

Landbruksdirektoratet
Eanandoalodirektoráhtta

Kontaktperson:

Cecilie Askhaven
cecilie.askhaven@landbruksdirektoratet.no
24131024

Kontaktperson:

Ragnhild Hoel
rh@ra.no
98202763

Kontaktperson:

Lise Hatten
lise.hatten@miljodir.no
93043010